

DZIRDES UN BALSS KOORDINĀCIJAS ATTĪSTĪŠANA DZIEDĀŠANĀ: LATVIEŠU VALODĀ IZDOTAJĀ METODISKAJĀ LITERATŪRĀ

Development of Coordination between Hearing and Voice in Singing: Review of Methodical Literature in the Latvian Language

Madara Ivane

Liepāja University, Latvia

Baiba Trīnīte

Liepāja University, Latvia

Abstract. *The aim of the study is to examine the reflection of the processes of formation of musicality, musical hearing and vocal skills in methodological materials published in Latvia. The aim of the study is to analyse the existing methodological materials from 21st century that deal with the development of children's musical hearing as described by various authors. The study focuses on the primary school age, pre-mutation period children who, in addition to general education, are learning singing in vocational or interest education during individual or group lessons (ensembles and choirs).*

The research method used is the selection and summarization of opinions and recommendations of teachers of music subject, singing teachers and conductors in the work with children – soloists and choir singers, who are gaining their first skills in singing and intonative hearing, as described in various literature sources.

The results of the study show that all of the examined materials conceptually coincide, but often different terminology and explanation of techniques is used, which does not always reveal the nature of each expression and technique, thus preventing the theoretically expressed knowledge from being put into practice. Many explanations are based on the empirical work by the authors of the source. There is a lack of methodological techniques that are based on scientifically proven facts.

Keywords: *basic singing skills; children; musical development; musical hearing; vocal pedagogy.*

Ievads

Introduction

Lasot zinātniskos rakstus vokālajā pedagogijā ārvalstu literatūrā, radās interese par Latvijā esošās vokālās metodikas apskatu, kura tapusi 21. gadsimtā. Praktiski katrā mācību iestādē Latvijā ir vismaz viens vokālais ansamblis vai koris. Profesionālās ievirzes izglītībā bērni mūzikas skolu kora klasē tiek uzņemti

no septiņu gadu vecuma, interešu izglītības pulciņos vēl pirms skolas gaitu uzsākšanas.

Vokālā pedagogija var tikt aplūkota gan kā māksla, gan kā zinātne, taču starp dziedāšanas skolotājiem un balss pētniekiem nevalda vienprātība attieksmē un izpratnē par dzirdes balss aparāta koordināciju, kā arī tās attīstīšanas iespējām. Vokālie pedagogi uzskata, ka dziedāšana ir dabas dāvana, kamēr balss zinātnieki, pētot balss darbību, atklāj, ka dziedāšana ir apgūstama prasme. “Svarīgi ir apzināties, ka bērni var tikt iemācīti dziedāt, jo to balss mehānisms ir piemērots šādai darbībai. Skolotājam ir nepieciešams tikai pienācīgi attīstīt dziedāšanas prasmes ar atbilstošiem pedagogiskajiem paņēmieniem” (Hedden, 2012, p. 1).

Dzirde ir viena no primārām uztveres maņām. Dzirdes orgāns ir viens no pirmajiem sensorajiem orgāniem, kas veidojas embriogēnēzē (Brice, 2009). Dzirdes attīstīšana sākumskolas posmā, noteiktu skaņu augstumu precīza reproducēšana runājot vai dziedot, kas kopumā uzlabo atmiņu, palīdz labāk uztvert, iegaumēt, apstrādāt un pārveidot dzirdēto informāciju, tā paaugstinot vispārējos mācīšanās sasniegumus.

Svarīgi, apgūstot dziedātprasmi, ir ievērot, ka bērna dzirdes un balss mehānisms ir nevainojamā kārtībā, tā funkcijas ir saglabātas. Ar dzirdes palīdzību tiek uztvertas apkārtējās vides skaņas. Balss radītā skaņa ir līdzeklis, ar kuru paust savas sajūtas, vēlmes un domas. Bērnu darbība mūzikā ir atkarīga no to vispārējās attīstības un prasmju nobriešanas (Hedden, 2012).

Dziedāšana ir prasme, kuru var un ir nepieciešams attīstīt. Dalīt bērnus “dziedošajos” un “nedziedošajos”, pirms uzsākts nopietns vokālo iemaņu apgūšanas process, ir tuvredzīgi, jo katram bērnam ir atšķirīgi muzikālie dabas dotumi, fiziskā un garīgā attīstība, vide, kurā tas audzis un vērtības, kuras tas ieguvis. Ir jāļauj skolēnam praktiski piedalīties mūzikas nodarbībā, dziedot un spēlējot mūzikas instrumentus, saprotot, ka laika gaitā dziedāšanas prasmes attīstīsies un uzlabosies.

Pētījuma mērķis bija apzināt pētnieku uzskatus par muzikālās dzirdes un balss koordinācijas sinhronizāciju bērniem sākumskolas izglītības posmā. Pētījumā tika izmantota kvalitatīvas kontentanalīzes metode, kas ietvēra tekstuālu datu satura subjektīvu interpretāciju. Latviešu valodā izdotajos metodiskās literatūras avotos tika meklētas kategorijas, kas bija saistītas ar bērnu balsi, dzirdi un balss un dzirdes koordināciju. Tika apskatīti 12 Latvijā publicēti darbi, kuri izdoti no 2001. līdz 2017. gadam. Atbilstoši pētījuma mērķim publikācijās un metodiskajos palīglīdzekļos tika apskatītas paustās atziņas par bērnu dzirdi, balsi un to koordinācijas attīstīšanas iespējām, strādājot ar bērniem jaunākajās klasēs. Pētījumā izmantoto rakstu un metodisko izdevumu autori pārstāv: mūzikas teorijas (*Jeļena Davidova, Gaļina Zavadska*); vispārizglītojošās mūzikas pedagogijas (*Anna Līduma, Linda Mackēviča, Ilze Vilde*); kordiriģentu (*Ingrīda Gailīte, Harijs Kraulis, Laima Lasmane*); pirmsskolas mūzikas skolotāju (*Baiba*

Brice, Solvita Grasmāne); logopēdijas (Irēna Miltiņa, Baiba Trinīte, Sarmīte Tūbele); vokālās pedagoģijas (Nellijs Pāgraba); mūzikas autoru (Mairita Bičuka) interešu laukus.

Bērna dzirde **Children's Hearing**

Bērniem muzikālās spējas parādās ļoti agrīni. Dzīves pirmajos mēnešos bērns spēj emocionāli atsaukties uz mūziku ar mīmikas un kustību palīdzību, kā arī uztvert ritmu, saklausīt melodiju. “Muzikālās spējas piedzimstot ir visiem cilvēkiem. Katrs bērns ir absolūti muzikāls [...] kopš dzimšanas, taču šī spēja izpausties ir jāattīsta dzīves laikā” (Brice, 2009, p. 10). Bērni piedzimst ar potenciālu. Taču vai un kur viņi šīs dabas dāvanas attīstīs ir ļoti atkarīgs no vides un cilvēkiem, kurā tas atrodas.

Cilvēka dzirdes uztveri var iedalīt muzikālajā un fonemātiskajā. Katrai no tām ir nozīmīga funkcija gan dzirdes aparāta, gan cilvēka attīstības gaitā kopumā. Ar muzikālo dzirdi var saprast arī skaņas augstuma, intonatīvo, tonālo, melodisko, u.c. ar muzikālo darbību saistītas dzirdes sajūtas. Fonemātisko dzirdi var saprast arī kā vārdisko un tembrālo dzirdi. Muzikālā dzirde attīstās agrāk nekā fonemātiskā (Līduma, 2015).

Mūzikas pedagoģijas un logopēdijas literatūrā tiek pausti līdzīgi uzskati par dzirdes diferenciaciju, kas norāda: muzikālās un fonemātiskās dzirdes motorie komponenti ir dažādi. Skaņa augstuma dzirdi raksturo tādi parametri kā: augstums, ilgums un tembris, taču runas dzirdē vadošais komponents ir artikulācija. Fonemātisko uztveri raksturo spēja atšķirt uztvertās skaņas vārda struktūrā (Līduma, 2015; Tūbele, 2002).

Melodiskā un fonemātiskā dzirdes attīstība pirmajos dzīves gados norisinās paralēli. Tikai runājot var attīstīt fonemātisko dzirdi, bet tikai muzicējot – muzikālo dzirdi. Muzikālās dzirdes attīstībā var veidoties aizture, ja strauji tiek attīstīta fonemātiskā dzirde. “Viens no iemesliem zemajam muzikālās dzirdes līmenim ir straujas tembrālās dzirdes attīstība, apgūstot valodu. Bez tālākas mācīšanās šie bērni var palikt [...] muzikāli neattīstīti” (Līduma, 2015, p. 137).

Muzikālā dzirde ir sarežģīta, daudzpusīga, kompleksa parādība. Muzikālajā darbībā svarīga ir niansētas dzirdes sajūtas attīstība. Ar muzikālo dzirdi plašākā nozīmē tiek saprasta gan skaņas augstumu dzirdēšana, gan muzikālā tembra un dinamikas izšķiršana, bet šaurākā nozīmē tā ir skaņas augstuma dzirdēšana, bez kuras nav iedomājams saprātīgi uztvert, reproducēt un analizēt mūziku. Skaņas augstuma dzirdēšana savā izpausmē attiecībā uz vienbalsīgu melodiju tiek dēvēta par melodisku. “Tiek izšķirtas trīs melodiskās dzirdes pamatīpašības: atpazīšana; melodijas reproducēšana; jūtīgums pret intonācijas precizitāti. Šīs īpašības liecina

par skaņkārtas izjūtas, jeb tonālās dzirdes attīstības pakāpi, kā arī dzirdes un kustību koordināciju” (Davidova, Čuang, Rauduvaite, & Zavadska, 2017, p. 9).

Muzikālā dzirde veidojas kā augstākā psihiskā funkcija. Tās attīstībai ir nepieciešama sensori motorā mācīšanās. Šajā posmā bērns pievērš uzmanību un reaģē uz skaņas avotu. Nākamajā etapā bērns cenšas atdarināt dzirdēto skaņu, piemēram, dziedot, cenšoties izpildīt saklausītajos skaņas augstumos. Tā ir ļoti sarežģīta balss vingrinājumu sērija, “un, iespējams, cītīgākais skaņu atdarinātājs vēlāk ir arī labākais dziedātājs” (Bičuka, Grasmāne, & Pagraba, 2003, p. 17).

Anna Līduma uzskata, ka bērna muzikālo spēju attīstībai “mācību stundās nepieciešams ne tikai dziedāšanas aparāta treniņš, bet arī vispārēja ķermeņa kustību koordinācijas attīstīšana” (Līduma, 2015, p. 137). Cilvēks attīstās kopveselumā, tādēļ nevajadzētu uzsvērt kādas atsevišķas prasmes attīstīšanu, jo īpaši sākumskolas vecumposmā.

Bērna balss ***Children's Voice***

Aplūkojot jautājumus par bērna balseni, tās darbības īpatnībām un attīstības problēmām dažādu Latvijas autoru pētījumos var novērot, ka tiek pievērsta uzmanība balss producēšanā iesaistīto orgānu anatomiskai uzbūvei un to funkcijām, vokālo iemaņu nostiprināšanai dažādu repetatīvu vingrinājumu veidā, kā arī viedokļi par balss skaņējuma estētiku, “tomēr bieži parādās pretrunīgi uzskati par bērna balss dabu un attīstības metodēm, ko var izskaidrot ar bērna fizioloģiskās un psiholoģiskās attīstības savstarpējo attiecību sarežģītību un muzikālo prasmju attīstības pakāpi” (Davidova et al., 2017, p. 97). Jāuzsver, ka dziedātāji sākumskolā, septiņu līdz deviņu gadu vecumā aug un attīstās ļoti atšķirīgi. Vieni tikai pamazām mācās koordinēt savu balss aparātu, kamēr citi jau aktīvi piedalās koncertdarbībā.

Baiba Trīnīte norāda, ka “pirmsmutācijas periodā, paralēli balss veidošanās orgānu anatomiskajai attīstībai (balss saites kļūst garākas, ņemot vērā dzimuma atšķirību), savu attīstību beidz arī viens no svarīgākajiem bass rezonatoriem (rīkles dobums). 12 gadu vecumā pēc savas morfoloģiskās uzbūves rīkles dobums ir tāds pats kā pieaugušam cilvēkam. Līdz ar to bērna balss iegūst plašāku tembrālo skaņējumu” (Trīnīte, 2006, p. 24). Jāņem vērā, ka katra bērna balss aparāts attīstās atšķirīgi, tādēļ nepieciešami izvērtāki pētījumi, kuri aplūko bērna vispārējo fizisko, garīgo un emocionālo attīstību, saistībā ar vokālā aparāta izmaiņām un darbības īpatnībām.

Dziedāšanas apgūšanas sākumposmā svarīgi ir pievērst lielāku uzmanību bērna vispārējajai fiziskajai attīstībai, stājai un elpas pārvaldībai, nekā pievērsties tikai balss aparāta koordinācijas jautājumiem. Balsene ir elpošanas sistēmas daļa, kura regulē skaņas augstumu dziedāšanas laikā, taču ja pārējais ķermenis

nedarbojas harmoniski, arī balss skanējums būs vājāks, nekā, ja tiktu ievērotas dziedāšanai piemēroti ķermeņa stājas un elpas paņēmieni. Balss aparāts šajā vecumposmā aug, tas ir ļoti jūtīgs pret slodzi. Staltas stājas un kontrolētas elpas apguve saudzē gan balss aparātu, gan palīdz attīstīt tā darbību. Jāņem vērā, ka bērniem vēl nav izveidojusies izturība ilgstošai slodzei, tādēļ tie ātri zaudē koncentrēšanās spēju. Laima Lasmane norāda: “Jāstrādā uzmanīgi, pakāpeniski, jo daudziem bērniem viss jaunais saistīts ar psiholoģisko pārdzīvojumu. Bērns nedrīkst uztraukties. Skolotājam jāveic skaidrojums apzinātai darbībai” (Lasmane, 2012, p. 112). Skolotājam jāuzrauga, lai bērns nepārpūlētos, iemācītos saglabāt vienotu balss skanējumu, un tā kvalitāti gan pēc nodarbības, gan koncertiem. Aizsmakums, balss skanējuma pasliktināšanās, diskomforts balsenes apvidū pēc dziedāšanas nav pieļaujami. Dziedot ansablī vai korī uzmanīgi ir jāseko līdž, lai visi dziedātāji pielietotu vienmērīgu un vienotu skaņas intensitāti, veidotos ne tikai sabalansēts skanējums, bet tas būtu arī atbilstošs katra dziedātāja tā brīža balss mehānisma iespējām, un bērna izpratnes pakāpei par veicamo uzdevumu.

Gan Jeļenas Davidovas, gan Ingrīdas Gailītes metodiskajos materiālos tiek norādīts, ka bērna dziedāšanas paņēmienam raksturīgākais ir falseta skaņveides tips, jeb dziedāšana ar augstu balsenes pozīciju, izmantojot tikai galvas rezonatorus, kas rada dzidru, taču ne pārāk spēcīgu skaņu. “Bērns dzied galvenokārt uz balss saišu iestiepuma rēķina, ar balss saišu maliņām. Īsā balss sprauga vienmēr ir atvērta. Balsenes muskulatūra septiņu līdz deviņu gadu vecumā turpina savu attīstību, līdz ar to balss tembrālā nokrāsa vēl nav izteiksmīga. Bērna balsīm raksturīgs maigs skanējums augstā reģistrā” (Davidova et al., 2017, p. 13; Gailīte, 2005, p. 27).

“Balss pakāpeniski pilnveidojas līdz ar centrālās nervu sistēmas un iekšējo sekrēcijas dziedzeru attīstību” (Miltiņa, 2005, p. 31). Svarīgi ir jau pašā dziedāšanas apgūšanas sākumā mācīt tādus vokālos paņēmienus, kuri veicina vispārēju turpmāko attīstību, lai bērns jau uz iegūtām iemaņām spētu aptvert un praktiski pielietot jaunās.

“Bērnu balsis ir augstas un skanīgas. Zēnu un meiteņu balsis skan vienādi, tādēļ neredzot mazo runātāju, bieži sakām – tur runāja bērns, īpaši nenorādot uz dzimumu. Balss pamatfrekvence bērniem nostabilizējas vecumā no četriem līdz desmit gadiem. Tā ir 200-300 Hz” (Trinīte, 2006, p. 24). Zēnu un meiteņu balss aparāta uzbūve un skanējums pirmsmutācijas periodā ir ļoti līdzīgs, tādēļ metodisko paņēmienu izvēle vairāk attiecas uz katras personības interesēm un motivāciju darboties, nekā uz anatomiskajām atšķirībām.

Vokālās darbības laikā galvas smadzenēs patstāvīgi tiek saņemti un analizēti nervu signāli par aktīvo orgānu stāvokli, kas daļēji atspoguļojas apziņā “dažādu izjūtu veidā: vibrējoša (kas izriet no rezonanses izraisītas audu vibrācijas), muskuļu (no muskuļu saraušanās), taustes (no gaisa spiediena). Visas šīs izjūtas

sintezējas smadzenēs un tiek pārveidotas sarežģītā dziedāšanas elpošanas izjūtā” (Davidova et al., 2017, p. 89). Bērns var analizēt skaņveides procesu ne tikai ar dzirdes, bet arī ar sava ķermeņa sajūtām. Svarīgi ir skolēnam iemācīties sajust skanējumu ar ķermeni. Pirmkārt – bērnam dziedot ir jājūtas komfortabli, gan runas un balss aparāta apvidū, gan visā ķermeņa muskulatūrā, otrkārt – jāatrod un jāiemācās apzināti izsaukt tās sajūtas, kuras atbilst estētiskam balss skanējumam.

Dzirdes un balss koordinācija *Coordination between Hearing and Voice*

“Sešgadīga bērna smadzenes sasniedz 90% pieauguša cilvēka smadzeņu masas, kā arī nervu šķiedru savienojumi ir gandrīz pilnīgi izveidojušies. Septiņu līdz vienpadsmit gadu vecumā pieaug spēks, ātrums un kustību koordinācija. Bērns spēj apgūt darbības, kam nepieciešama apmācība un treniņš” (Apinis, 1998, p. 745). Šis ir laiks, kad bērni lielākoties uzsāk skolas gaitas un no neapzinātas mācīšanās rotaļājoties un eksperimentējot, pāriet uz mērķtiecīgu mācīšanos, pildot noteiktus uzdevumus, lai apgūtu noteiktas zināšanas, iemaņas un prasmes.

Dziedāšana ir apzināta darbība. Smadzenes dod atbilstošu nervu signālu balss mehānismam, tā attiecīgi iedarbinot visus balss muskuļus. Balss saites tiek nospriegotas atbilstoši iedomātajai frekvencei, pēc kuras tālāk tiek veikta papildus ieelpa, un ar izelpas gaisa plūsmu balss saites tiek ievibrētas. Jo augstāka ir iedomātā skaņa, jo spēcīgāk balss saites tiek nostieptas, jo intensīvāka gaisa plūsma ir nepieciešama skaņas radīšanā. Lai spētu radīt konkrētu iedomātu, vai priekšstatītu skaņas augstumu ir nepieciešama precīza tā uztvere, prasme to analizēt un nodot balss aparāta regulējošajiem nervu impulsiem, kuri attiecīgi sagatavo balss mehānismu.

Bērns sākotnēji mācās atdarinot, tādēļ jau mazotnē tas ir jāradina pie sev ērta un ārēji rezonējoša balss skanējuma, pareizas izrunas, harmoniska mūzikas valodas izteiksmes līdzekļu pielietojuma. Lai attīstītu prasmi analizēt, ir nepieciešams trenēt bērna uztveres spējas. Laima Lasmane pauž viedokli, ka “uztvere ir saistīta ar izpratni un emocionālām izjūtām par to, ko cilvēks spēj redzēt, dzirdēt, izjust. Uztvere ir pirmais etaps jebkuros domāšanas procesos” (Lasmane, 2012, 32). Skolotājam ir nepieciešams apzināties, kā bērns sākumskolas vecumposmā uztver skaņu un veic tās vokalizēšanu.

“Bērns atrod vēlamo skaņas augstumu un tad reproducē melodiju, bet dara to drīzāk neapzināti. [...] Bērna smadzenes veido saikni starp kustību un dzirdes analizatoriem. No sākuma šī saite ir ļoti vāja” (Davidova et al., 2017, p. 30). Ne visi bērni, kuri atnāk uz dziedāšanas nodarbībām septiņu līdz deviņu gadu vecumā ir apveltīti ar labu vokālo dzirdi, taču šo prasmi ir iespējams attīstīt. Šāda darbība neizdosies uzreiz diezgan sarežģītā skaņrades procesa dēļ. Anna Līduma norāda, ka “bērna dziedāšana balsī ir ārējās orientējošās darbības, kuru rezultāts ir iekšējās

dzirdes uztveres darbība. [...] Dziedāšana balsī palīdz izveido skaidrus dzirdes priekšstatus, kuri ar laiku sablīvējas, automatizējas un norisinās vienlaicīgi” (Līduma, 2015, p. 138).

Muzikalitātes attīstība katram cilvēkam ir individuāla gan dotību, gan laika robežās. "Nepieciešama īpaša skolotāja vērība un profesionālā pedagoģiskā darbība, lai skolēna muzikalitāte tiktu veicināta atbilstoši tā spējām un sākotnējās pieredzes līmenim" (Vilde, 2013, p. 6). Mācot dziedāšanu ir jāizprot, ka jebkāda radoša un pedagoģiskā darbība dos rezultātus. Anna Līduma norāda: "Pakāpeniski notiek pāreja no melodiskās dzirdes perceptīvā līmeņa uz muzikālo, jeb skaņaugstuma dzirdes līmeni. Muzikālās dzirdes attīstība notiek vienlaicīgi ar bērna balss aparāta un dziedātprasmes izkopšanu" (Līduma, 2015, p. 138). Solo dziedāšana bieži vien ir intonatīvi precīzāka, nekā dziedāšana unisonā. Atšķirību veicina abu dziedāšanas veidu specifika, jo vienā gadījumā ir nepieciešams apzināties melodijas strukturālo attīstību, kamēr otrā – saskaņot grupas skaņaugstumus. Solo dziedāšana straujāk attīsta intonatīvo dzirdi, taču arī bērniem, kuri dzied grupā – skaņas intonācija uzlabojās.

Jaunāko skolēnu vokālās darbības rezultātā īpaša izaugsme konstatēta tādos aspektos, kā: muzikālās atmiņas, muzikālās klausīšanās, dzirdētā analīzes, muzicēšanā iesaistīto prasmju pilnveidei, muzikālajā improvizācijā, interpretācijā. Ilze Vilde izdara secinājumus: "Attīstoties vienam komponentam tiek veicināti pārējie. Daudzveidīga muzikālā darbība mūzikas mācībās sekmē līdzsvarotu skolēna muzikalitātes raksturojošo attīstību" (Vilde, 2013, p. 25). Jāņem vērā, ka katra bērna attīstības situācija ir atšķirīga, tā sākotnēji iegūtās prasmes atkarībā no gan viņu "šūpulī ielikto talantu" veidā, gan atrodoties attiecīgajā vidē, pirms uzņemšanas mācību iestādē.

"Bez pieaugušo palīdzības bērna muzikālā attīstība var tikt kavēta, jo tā izjūtas, klausoties mūziku ir galvenokārt neverbālas, bērns nav spējīgs izteikt tās vārdos" (Mackēviča, 2001, p. 36). Lai veidotu labāku izpratni par mūziku, tās uzbūvi ir nepieciešams skolotājs, kurš apgūto teoriju palīdz savienot ar praksi. Tieši dēļ uztveres procesa sarežģītības nepieciešams ir samazināt iespējamās uzmanības diferenciacijas faktorus, un pēc iespējas vienkāršot mācību procesu, pakāpeniski izstrādājot atsevišķas komponentes un mācoties tās koordinēt un sinhronizēt darbībā.

Sākotnēji jaunākos skolas vecuma bērnus nosacīti var iedalīt divās grupās, kurā vieni no dabas izmanto galvas reģistru, bet otri – krūšu. Dziedot galvas reģistrā melodiju iespējams nodziedāt intonatīvi precīzāk visā konkrētā dziedātāja balss diapazonā, taču, ja par pamatu tiek izmantots krūšu reģistrs – intonācija ir kļūdaina, balss diapazons – šaurs. "Slikti koordinētas muskuļu darbības rezultāts parasti ir skaņas neprecīza intonēšana un bērnu (rūcēju) balss ierobežota diapazona princips" (Kraulis, 2003, p. 4, 6). No šīs tēzes var secināt, ka nav tādas definīcijas kā nemuzikalitāte, vai muzikālās dzirdes neesamība, bet gan nespēja

koordinēt dziedāšanā iesaistītos muskuļus. Ja cilvēks dzird un spēj diferencēt skaņas un skaņu augstumus, tātad viņam ir muzikālā dzirde.

Laima Lasmane izsaka pieņēmumu, ka “bērni, kuriem ir kļūdaina skaņu augstuma uztveres un reprodukcijas spēja jāiesaista arī citas uztveres maņas: redze, kustība, uzskates pielietojums. Vērojot un saprotot skaņu, koordinējot skanējumu ar roku zīmēm – daudzi skolēni uzlabo savas dzirdes spējas.” Šādiem bērniem var dot uzdevumu pavadīt dziedājumu ar vienkāršiem sitaminstrumentiem. Ļoti palīdz gan balss iemaņu apgūšanā, gan dziesmas teksta apgūšanā atainojošas kustības ar ķermeni. Bērniem, kuriem ir neattīstīta muzikālā dzirde labāk “runāt par skaņu noskaņām: vieglāk, gaišāk, priecīgāk, kā mazs kaķēns vai putniņš.” Bērniem ir spilgti attīstīta tēlainā domāšana, un tie ir lieliski imitētāji. “Mācot frāzi, melodiju kopā ar teksta izpratni, tā tēlu raksturojumu nepieciešams meklēt skaņu augstumu attiecībā ar skaņu rakstu” (Lasmane, 2012, p. 112).

Pētījumā analizētos darbos tiek apskatītas atsevišķas neprecīzas intonācijas cēloņu grupas: “fizioloģiskie (elpceļu slimības, elpošanas funkciju traucējumi, vokālā koordinācija, vokālā veselība, balss saišu disfunkcija, iedzimti vai iegūti dzirdes defekti); nervu sistēmas īpatnības (dzirdes un balss aparāta koordinācijas trūkums; elpošanas sistēmas pārvaldības problēmas dziedot); psiholoģiskie (skaņas augstuma uztvere, tonālā atmiņa, emocijas, attieksme, nespēja koncentrēties uzdevumam, neattīstīta atmiņa, vokālās pieredzes trūkums); organiskie (slimība, aizkavēta nobriešana); vides ietekme” (Davidova et al., 2017, p. 97; Lasmane, 2012, p. 111). Tātad var atrast vairākus iemeslus neprecīzai dzirdes un balss pārvaldības uztverei, kā arī katrs no tiem prasa atšķirīgu pieeju un problēmas risināšanas paņēmieni.

Secinājumi **Conclusions**

Bērniem muzikālās spējas parādās jau ļoti agrīnā vecumā. Visi bērni piedzimstot ir muzikāli apdāvināti, taču šīs spējas ir nepieciešams attīstīt dzīves laikā. Cilvēka dzirdi var iedalīt muzikālajā un fonemātiskajā. Ar muzikālo dzirdi saprot skaņa augstumu, intonācijas, melodijas u.c. parametru saklausīšanu un analizēšanu. Ar fonemātisko dzirdi saprot vārdisko un tembrālo dzirdi. Muzikālā dzirde attīstās agrāk nekā fonemātiskā. Pirmajos dzīves gados abas dzirdes formas attīstās paralēli, taču, ja pastiprināti tiek apgūta valoda, skaņa augstuma dzirde var zust.

Apkopojot informāciju par bērna dzirdes īpatnībām tiek secināts, ka lai arī bērnam no dabas ir dota gan muzikālā, gan fonemātiskā dzirde, tomēr pietrūkst aprakstītu metodisko paņēmieni, kuri palīdzētu abas šīs dzirdes sistēmas uzturēt, saglabāt un attīstīt pie noteikuma, ka bērns ir vesels un attīstās atbilstoši vispārpieņemtajiem normatīviem. Tiek pausts viedoklis, ka bērniem ir jāļauj

darboties mūzikā, taču ar kādiem tieši paņēmieniem un vingrinājumiem sākumskolā šīs darbības sekmēt – būtu nepieciešams izpētīt padziļināti.

Metodiskajā literatūrā nav vienprātības par bērna balss attīstības dabu, ko varētu skaidrot ar bērna atšķirīgo fizisko, garīgo un emocionālo attīstību, taču jau pirmsmutācijas perioda noslēgumā atsevišķi fiziskie un parametri jau ir tuvu pieauguša cilvēka rādījumiem.

Bērniem raksturīga ir falseta dziedāšanas maniere, jeb skaņveide tikai ar balss saišu maliņām, balsenei atrodoties augstā pozīcijā. Balsenes muskulatūra tikai pamazām nostiprinās. Zēnu un meiteņu balsis jaunākajās klasēs skan ļoti līdzīgi.

Bērniem iemaņas jāattīsta pakāpeniski, nepārslogojot nedz to stājas un elpas sistēmu, nedz balss aparātu, nedz nervu sistēmu. Svarīgi ir mācīt tādas paņēmienus, kuri veicina sekmīgu turpmāko attīstību vokālo iemaņu apgūšanā.

Būtu nepieciešams padziļināti izpētīt kā veidojas bērna balss sistēma septiņos, astoņos un deviņos gados, kādas ir atšķirības un kādas ir bērna balss aparāta attīstības stadijas un to ietekme uz dziedāšanu. Svarīgi būtu arī izprast vispārējās bērna fiziskās, mentālās un emocionālās iespējas sākumskolas vecumposmā, un saistībā ar vokālās mākslas apgūšanu un pilnveidošanu, no jauna iegūtās zināšanas un prasmes balstot uz jau iegūtajām.

Analizētie Latvijas balss pedagoģijas metodisko materiālu autori norāda, ka bērnam, jau uzsākot mācības skolā, atsevišķi fiziskie, mentālie un emocionālie rādījumi ir tuvu pieaugušā cilvēka normatīviem, bet sākumskolas noslēgumā bērniem jau ir ievērojami attīstīties fiziskais spēks un ātrums, tādēļ tieši sākumskolas posmā ļoti nozīmīgi ir attīstīt motorās iemaņas, pie kurām var pieskaitīt arī dziedāšanu.

Bērns vēl aizvien mācās atdarinot, tādēļ svarīgi ir rādīt tam attīstību veicinošus piemērus. Muzikālā attīstība bērnam individuāla, tādēļ skolotājam jāspēj izprast katra bērna tā brīža attīstības pakāpi, uz ko turpināt būvēt turpmākās iemaņas.

Jaunāko klašu skolēniem īpaša muzikālā izaugsme novērojama tādās disciplīnās kā: muzikālā klausīšanās, atmiņa, analīze, interpretācija un improvizācija. Muzikālā dzirde ir iedzimta, taču vides ietekmes rezultātā tā var pārstrukturizēties. Tikai ar pieaugušo palīdzību bērns var attīstīties mūzikā un iemācīties to apjaust. Bērniem ir jāpalīdz izprast, kā veidojas dzirdes un balss koordinācija un kā to attīstīt.

Dziedāšana ir apgūstama prasme. Bērniem ar kļūdainu vai nepilnīgu skaņaugstuma uztveri nepieciešams iesaistīt citas maņas. Taču bērna muzikālo iemaņu trūkumam var būt vairāk nekā viens ārējs vai iekšējs faktors, kura labošanai ir nepieciešama zinātnē balstīta, radoša pedagoģiskā darbība.

Veicot apskatu par bērna dzirdes un balss attīstības koordināciju, jāsecina, ka būtu nepieciešams izpētīt tās attīstību, atbilstoši gadiem, ņemot vērā straujo

bērnu augšanu tieši skolas jaunākajās klasēs. Skolotājus praksē bieži uztrauc bērna vispārējā prasmju attīstīšana pirms skolas gaitu uzsākšanas, kā arī balss aparāta pārmaiņas mutācijas laikā, kad vokālais aparāts ir ļoti jutīgs, taču būtiski ir bērnu dziedāšanas attīstības paņēmieni jaunākajās skolas klasēs, ņemot vērā, ka tiek apgūtas arī pirmās, profesionālās iemaņas, kuras būs nepieciešamas turpmākajā dziedāšanas mācīšanās procesā. Būtu nepieciešams strādāt pie metodikas izveidošanas laika posmā pirms pirmajām mutācijas pazīmēm.

Summary

Children's musical abilities can be observed already at a young age, when they are able to react to perceived sounds. All children are musically gifted since their birth, however it is necessary to develop these skills throughout their lives.

In children, when starting the school years, many physiological parameters are close to those of an adult, but during primary school, movement coordination and muscle strength are rapidly developing, which is a great base with which to develop skills, including singing.

A child in the primary school age period still learns using mimicking methods, so it is crucial to demonstrate promotional examples for a positive development.

There is no clear consensus among the authors of the literature on the nature of the child's voice development, which could be explained by the individual development of a child. It is characteristic for children have a falsetto-singing before mutation. The musculature in children only gradually strengthens, and there are no distinct gender differences in sound. During this time, it is preferred to develop the child comprehensively and acquire skills through a variety of pedagogical approaches, but this must be done gradually without putting too much pressure on the child. Children need assistance to understand how hearing and voice coordination is formed and how it can be developed. It needs to be understood that singing is an acquired skill, the difference is only in the initial abilities, interests and desire of the student to go into and actively participate in the learning process.

Literatūra References

- Apinis, P. (1998). *Anatomija, fizioloģija, patoloģijas pamati*. Rīga: SIA Nacionālais Medicīnas apgāds.
- Bičuka, M., Grasmane, S., & Pagraba, N. (2003). *Muzikālā audzināšana pirmsskolā*. Rīga: Raka.
- Brice, B. (2009). *Spēlējiet, spēlmanīši*. Rīga: Raka.
- Davidova, J., Čuang, M., Rauduvaite, A., & Zavadzka, G. (2017). *6-8 gadus vecu bērnu balss aparāta un muzikālās dzirdes koordinācijas veidošanās un attīstība dziedāšanas apguves procesā*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule".
- Gailīte, I. (2005). *Darbs ar bērnu kori*. Rīga: SIA Izdevniecība Raka.
- Hedden, D. (2012). An Overview of Existing Research about Children's Singing and the Implications for Teaching Childrens to Sing. *National Association for Music Education*. XX(X) I-II, 1-11. <https://doi.org/10.1177/8755123312438516>
- Kraulis, H. (2003). *Mūsu klasē visi dzied*. Daugavpils: Saule.
- Lasmane, L. (2012). *Muzikālā audzināšana pirmsskolā*. Rīga: Raka.

- Līduma, A. (2015). *Bērns mūzikas skaņu pasaulē*. No (Špona A.) *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. 131-149 lpp. Rīga: Raka.
- Mackēviča, L. (2001). *Muzikālās audzināšanas psiholoģiskie aspekti*. Liepāja: Liepa.
- Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: Raka.
- Trinīte, B. (2006). *Balss un tās traucējumi*. Liepāja: Liepa.
- Tūbele, S. (2002). *Skolēna runas attīstības vērtēšana*. Rīga: Raka.
- Vilde, I. (2013). *Sākumskolēnu muzikalitātes attīstība mūzikas mācībās, promocijas darba kopsavilkums doktora grāda iegūšanai pedagoģijā, apakšnozarē: skolas pedagoģija*. Rīga: Latvijas Universitāte.